

АБАЙДЫҢ «МЕН ЖАЗБАЙМЫН ӨЛЕҢДІ ЕРМЕК ҮШІН» ӨЛЕҢНІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ

Әлімбай Аманбайұлы Найзабаев

М.Х.Дулати атындағы Тараз университеті, «Бауыржантану» ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылым қызметкері, педагогика ғылымдарының магистрі

Раймбекова Құралай Кенсебайқызы

Жамбыл ауданы, Айшабибі орта мектебі

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15272113>

Резюме: Бұл мақалада ұстаз Абай мен шәкірті Шәкәрім арасындағы шығармашылық мәселесі қарастырылады.

Resume: In this article look after middle of teacher Abai and his pupil Shakerm's creation work's connection.

Абай ақындық жайында пікір қозғағанда айналасындағы ақын шәкірттеріне, ақындық өнердің мән-мағынасын терең түсіндіріп, ұқтыру мақсатында арнайы өлеңдер жазғаны белгілі. Кейде, кейбір шәкірттерінің өлең жазуда тым жеңілдеп кеткен кемшін тұстарын байқап, сынға да алғаны туралы баласы Тұрағұлдың «Әкем Абай туралы» деген естелік-қолжазбасында анық жазылған. «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін» деген өлеңді... Сол үшеуіне (Көкбай, Әріп, Шәкәрім – Ә.Н.) ой салып, құбыла көрсетпекші болып жазып еді»[1.44-б.],- дейді Тұрағұл.

Абай «Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін» (1889) атты өлеңнің орта тұсында :

Сөз айттым «Әзірет Әлі», «айдаһарсыз»,
Мұнда жоқ «алтын иек сары ала қыз».
Кәрілікті жамандап, өлім тілеп,
Болсын деген жерім жоқ жігіт арсыз.
Әсіре қызыл емес деп жиіренбеңіз,
Түбі терең сөз артық бір байқарсыз, [2.94-б.], –

деп өмірде болған шындықты бейнелеп айтып отырғанын жоғарыдағы Тұрағұл естелігіндегі өмірбаяндық фактілерге сүйене отырып, ақынның биографы М.Әуезов былай дейді: «Абай бұл жастардың өлең жазуын қабылдаған. Кейбіріне (мәселен Көкбайға) Абылай ханды, Кенесарыны өлең қыл деп өзі тақырып та беріп отырған. Бірақ бұлардың өлеңдеріне де жалпы өлеңге қоятын

қатты сынын түгел қояды. Сондықтан сөздерін, ұнамаған уақытта міндерін өлеңге қосып та жібереді. Мәселен, Көкбай, Әріп, Шәкәрім үшеуінің үш түрлі өлеңдерін еске алып:

Хат жаздым Әзірет Әлі, айдағарсыз,
Бізде жоқ алтын иек сары ала қыз.
Кәрілікті жамандап, өлім тілеп,
Болсын деген жерім жоқ жігіт арсыз, – дейді» [3.156-б.].

Біз осы мақаламызда Абай мен Шәкәрімге ғана қатысты мәселелер төңірегінде қысқаша ой өрбітіп, ұстаз бен шәкірт шығармаларындағы шығармашылық байланыс пен кейбір қарама-қайшылық туралы сөз етеміз.

«Шәкәрім қажының жас күнінде кәрілікті жамандап, – дейді Тұрағұл, – алпыстан аспай өлейік, кәрі ит жат деп, былшылдап шат деп айтады деп, бозбалашылықты мақтап, «Шіліктен шымылдық құрып, томашадан жастық қып» деген өлеңі болған» [1.44-б.], – деп еске алады. Тұрағұлдың «Шіліктен шымылдық құрып, томашадан жастық қып» деген өлеңі болған» деген деректі мағлұматы бозбалалық пен кәрілік туралы жазған өлеңінің атауы емес, сол өлеңнің ішіндегі есінде қалған өлең жолдары сияқты. Ал, өлеңнің анық қалай аталатыны туралы сенімді деректі Шәкәрімнің «Ардақты Сәбит бауырым!» деген хатынан табуға болады. «(... жиырма бес жасымда жазғам) – Бозбала мен кәрілік...» [4.100 б.] – деп дәл көрсетіп жазған қолжазбасын С.Мұқановтың жеке мұрағатынан ақынның суретімен қоса табылды.

Жоғарыдағы Тұрағұл естелігінде «бозбалашылдық, кәрілік» деген ұғымдардың «Шәкәрімнің: «(... жиырма бес жасымда жазғам) – Бозбала мен кәрілік...» деген өлең атауымен дәлме-дәл түсіп жатуы кездейсоқтық емес болса керек. Екі деректі салыстыра отырып, Шәкәрімнің кәрілікті жамандап, жасты мақтап жазған өлеңі «Бозбалалық пен кәрілік» деп аталатынына көзіміз жете түсетінін аңғару қиынға соқпаса керек. Өлеңнің мәтіні толық күйінде бізге жетпеген. Бүгінгі күні біз білетін «Жастық туралы» (1879), «Кәрілік туралы» (1879) деген тақырыптағы өлең мәтінін қағазға түсіріп, аманат етіп қалдырған Шәкәрімнің немересі – Ахат...

Ұстазы Абайдың сөздері үш ақынның барлығына да жеңіл тимеген. М.Әуезов ол туралы былай дейді: «Осы сөздер ақындардың барлығына да ауыр тиген шығар. Бірақ іштерінде, әсіресе Әріп қатты намыс қылып кектеніп, Абайдың есесін қайырмақ болып, «Біржан – Сараның» айтысын шығарған» [3.156-б.].

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

Ұстазының ащы сынын шәкірті Шәкәрім қалай қабылдаған. Сынды көтере білген бе, жоқ әлде өз өлеңінің мінсіз екенін дәлелдеуге тырысып, ол да есе қайырмақ болған ба? Біздің байқауымызша, Шәкәрім ұстаз сынын дұрыс қабылдаған. Оған ақынның «Жастарға» (1879) деген өлеңіндегі мына өлең шумақтары дәлел болады:

Абай жүр соны мазақ өлең қылып,

Біреуі ұғар ма деп көзі ашылып.

Бізге де біразырақ айтқаны бар,

Құр қылжақтай бер ме деп босқа күліп, – [5.39-б.] – дей келіп, «Шиканымды езгендей шықты жаным, Айтқанда естігендер ұғып келіп» десе, ақын ағасының «жігіт арсыз» деген қатты, ауыр сөзін:

Шүү дегенде бұл сөзі жанға батты,

Бұрын ондай көргем жоқ жаманатты.

Қайырусыз, қағусыз өскен басым

Бұлқындым шу асаудай мойыны қатты [5.40-б.], –

деп ақын аға сөзінің етінен өтіп, сүйегіне жеткен ауыр сыны оңай соқпағанын айта отырып, көп ойда қалады.

Есітген соң жүректе түйін жатты,

Сол түйін тыныштатпай көп ойлатты.

«Неге мұндай қатты айтты? – деп, ойласам,

Өлеңінің сырты ащы, іші тәтті!

Жаны ашып, жақсы соқпақ тазалапты,

Жігерленсін, білсін деп табалапты.

Жоба көрмей, жүгенсіз кетпесін деп,

Қатты сөзбен қайырып қамалапты [5.40-б.], –

деп ұстазы Абайдың ақын болам деген шәкірттерінің өлеңдеріне қатты сынмен қарайтынын, үлкен шарт қоятынын ұғып, түсінген және соны жастарға асырмай да, жасырмай да ашық айтып, білім-ғылым үйренуге шақырған Шәкәрім болған.

Қорыта айтқанда, Абай айналасында тәлім-тәрбие алған ақын шәкірттерінің ішінде, Шәкәрім мен Абай арасында өмір шындығына құрылған шығармашылық байланыс болған. Бірақ, бір айта кететін жайт Шәкәрімнің «Жастық туралы», «Кәрілік туралы» деген өлеңдерінің үлгісін тапқан ұстазы – Абай. Әйгілі «Сегіз аяқ» (1889) өлеңінің формасын үлгі етіп жазған.

«АБАЙ РУХАНИ ҚАЗЫНАСЫНЫҢ ТҮРКІ ӘЛЕМІНЕ ӘСЕРІ»

ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ - ТЕОРИЯЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ

Шәкәрімнің екі өлеңі «Жастық туралы», «Кәрілік туралы» – 1879 жылы, кейбір деректер бойынша 1883 жылы жазылған. Ал, Абайдың «Сегіз аяғы» – 1889 жылы жазылған. Осыдан келіп өзінен-өзі қарама-қайшы пікірлер туатыны айтпаса да түсінікті. Ендігі абайтанушы, шәкәрімтанушылардың бір бас қатыратын мәселесі осы болса керек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Құнанбаев Т. Әкем Абай туралы. Алматы: Ана тілі, 1993 – 56 б.
2. Абай. Шығармаларының екі томдық толық жинағы. Т.1: -А., Жазушы. -2005. – 296 б.
3. Әуезов М. Абайды білмек парыз ойлы жасқа. –А., «Санат», 1997. – 416 б.
4. Шәкәрімтану мәселелері: Сериялық ғылыми жинақ. 6-т. –А., Раритет, 2008. – 302 б.
5. Шәкәрім Құдайбердиев. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1998, - 560 б.